

توصیف تجارب و ادراک معلمان و کارشناسان از آموزش در کلاس‌های چندپایه دوره ابتدایی مناطق روستایی کلیبر

نویسندگان: گلثوم بشیری حدادان^{۱*}، فیروز محمودی^۲، یوسف رضاپور^۳ و یوسف ادیب^۴

۱. کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه تبریز

۲. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه تبریز

۳. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه تبریز

۴. دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه تبریز

g.bashiri65@yahoo.com

* نویسنده مسئول: گلثوم بشیری حدادان

چکیده

هدف پژوهش حاضر توصیف تجارب معلمان و کارشناسان از فرایند یاددهی-یادگیری در کلاس‌های درسی چندپایه دوره ابتدایی در مناطق روستایی و مشکلات آن بوده است. روش پژوهش کیفی و از نوع پدیدارشناسی بوده است. جامعه پژوهش شامل کلیه کارشناسان و معلمان چندپایه دوره ابتدایی مناطق روستایی کلیبر بوده که از بین آن‌ها، نمونه آماری شامل؛ چهار نفر کارشناس آموزشی و بیست نفر از معلمان چندپایه ابتدایی با روش نمونه‌گیری هدفمند، انتخاب شده اند. اطلاعات با استفاده از مصاحبه‌ی کیفی نیمه سازمان‌یافته، گردآوری شده و با به کارگیری روش پیشنهادی اسمیت، مورد تحلیل قرار گرفته است. یافته‌ها نشان داد؛ در ده مضمون اصلی؛ علت تشکیل کلاس‌های چندپایه، مشکلات کلاس‌های چندپایه، عوامل موثر در افزایش بازدهی کلاس‌های چندپایه، روش‌های کنترل نظم در کلاس‌های چندپایه، مشکلات مربوط به دانش‌آموزان چندپایه، مشکلات مربوط به معلمان چندپایه، مشکلات مربوط به خانواده، مشکلات مربوط به عدم مطابقت چندپایگی با ساختار نظام آموزش فعلی، محاسن کلاس‌های چندپایه، پیشنهادهایی برای کاهش مشکلات کلاس‌های چندپایه، می‌توان ارائه نمود.

کلیدواژه‌ها: ادراک کارشناسان آموزشی، تجارب معلمان چندپایه، کلاس‌های چند پایه.

پژوهش‌های آموزش و یادگیری

(دانشور رشتاری)

• دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۱۱/۲۱

• پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۰۳/۰۹

*Scientific-Research
Journal of Shahed
University
Twenty-second Year, No.7
Autumn & Winter
2015-2016*

Training & Learning
Researches

دو فصلنامه علمی-پژوهشی
دانشگاه شاهد
سال بیست و دوم- دوره
جدید
شماره ۷
پاییز و زمستان ۱۳۹۴

مقدمه

آموزش و پرورش پدیده عمومی در جهان است [۱] و سازمانی است که الگوی کلیه نهادها و مؤسسات و سازمان‌های رسمی جامعه است [۲]. عملیات مربوط به حوزه آموزش و پرورش در زمره مسئولیت‌های جامعه در کلیت آن و در قلمرو سیاست‌های عمومی و دولتی به طور خاص قرار می‌گیرد که می‌تواند به عنوان عاملی برای عدالت مورد توجه قرار گیرد. چون هیچ جامعه‌ای بدون آموزش و پرورش استوار نمی‌تواند سودای برابری و عدالت را در سر پیرواند [۳]. موضوع اساسی و محور اصلی این سازمان انسان^۱ است [۴]. به عقیده شکوهی [۵] مهم‌ترین و دشوارترین مساله انسان، آموزش و پرورش او است. فرایند آموزش و پرورش در جامعه بشری، به قدمت پیدایش خود بشر است، که تاریخ مشخصی برای آن نمی‌توان ذکر کرد. آنچه مسلم است آموزش و پرورش در هر جامعه و در هر زمان، مطابق با ارزش‌ها و نیازهای رایج در آن به طرق مختلف جریان داشته است [۶]. اولین و ابتدایی‌ترین محل آموزش و پرورش به طور عام خانه بوده است و عهده‌دار آموزش و پرورش والدین بوده‌اند. ولی به مرور، پا به پای تشکیلات و تمرکز خانواده، مکان آموزشی به خانه‌ی مربی انتقال یافت که می‌توان آن را نخستین مرحله‌ی تدریس گروهی یا مکتب خانه به حساب آورد [۷].

در نظام آموزش و پرورش هر جامعه‌ای، مدارس ابتدایی^۲ از جایگاه والایی برخوردار بوده و به نام‌های تعلیمات ابتدایی، تعلیمات اجباری، آموزش همگانی و آموزش عمومی خوانده شده است [۵]. زیرا این دوره نه تنها پایه و مبنای مهم برای دوره‌های بعدی محسوب می‌گردد؛ بلکه بخش عمده‌ای از تربیت و یادگیری‌های کودکان در این دوره تحقق می‌یابد [۴]. اگر انتظار است آموزش و پرورش، انسان‌های فردا را تربیت کند، ضرورت دارد دانش‌آموزانی که در مدارس ابتدایی به ویژه، مدارس روستایی و دورافتاده تحصیل می‌کنند،

مورد توجه قرار گیرند [۸]. در کشور ما نیز سیستم آموزش ابتدایی به لحاظ فراگیر بودن آن، در اقصی نقاط کشور و در روستاهای دوردست مشغول تعلیم کودکان بوده و هم به لحاظ درصد بالای آن که در ۱۰ سال گذشته حدود ۵۸ درصد از کل دانش‌آموزان ۳ مقطع تحصیلی کشور را دانش‌آموزان ابتدایی تشکیل داده‌اند، از اهمیت خاصی برخوردار است. به ویژه که بعد از انقلاب اسلامی ایران با اهمیتی که مسئولان کشور به آموزش و پرورش داده‌اند، وسعت آموزش ابتدایی افزایش پیدا کرده است. اما در این میان وجود کلاس‌های چند پایه نیاز به توجه خاص و برنامه‌ی ویژه‌ای دارد که نیازمند توجه همه جانبه به این موضوع می‌باشد [۹]. کشور ما جزء کشورهایی است که پراکندگی روستاهای آن موجب پایین آمدن جمعیت دانش‌آموزی است. بنابراین، برای ارایه خدمات آموزش و پرورش به آن‌ها، کلاس‌های درس به صورت چند پایه برگزار می‌شود [۴]. کلاس چند پایه در تعریف، کلاسی است که در آن چندپایه تحصیلی در مقطع ابتدایی به طور هم‌زمان در یک کلاس تشکیل می‌شوند و تنها یک معلم، آن‌ها را آموزش می‌دهد [۱۰].

برخی از محققان به مشکلات کلاس‌های چند پایه‌ی پرداختند. صمدیان [۹] اعلام می‌کند مسایلی مانند مهاجرت روستائیان، تعصبات قومی، بالا رفتن سن ازدواج، کاهش جمعیت، پراکندگی روستاها، عدم تامین نیروی انسانی مجرب و افزایش نرخ تکرار پایه و ... باعث شده کلاس‌های چند پایه در مناطق روستایی کشور گسترش یابد. آقازاده و فضلی [۳] نیز بر گسترش کلاس‌های چند پایه در مناطق روستایی از دو جنبه فلسفی و ملاحظات اداری اشاره می‌کنند. از لحاظ فلسفی {بهبود رشد شناختی و اجتماعی دانش‌آموزان و کاهش رفتارهای ضد اجتماعی} و از لحاظ ملاحظات اداری {عواملی مانند کاهش جمعیت دانش‌آموزی، نیازهای اداری - مالی، موقعیت جغرافیایی} در توسعه کلاس‌های چند پایه در مناطق روستایی نقش دارند [۱۱]. ولی در کنار این مسایل، علت اصلی تشکیل

¹. Human

². Primary Schools

فراهم آورد.

سوال های پژوهش

۱. از دیدگاه کارشناسان و معلمان، آموزش چندپایه با چه مشکلاتی مواجه است؟
۲. از دیدگاه کارشناسان و معلمان، دانش‌آموزان چندپایه با چه مشکلاتی مواجه هستند؟
۳. معلمان کلاس‌های چندپایه با چه مشکلاتی مواجه هستند؟

روش پژوهش

در این پژوهش، روش تحقیق کیفی از نوع پدیدار شناسی بکار برده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات، مصاحبه کیفی نیمه سازمان یافته می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش، ۱۳۵ معلم و ۴ کارشناس ابتدایی چندپایه مناطق روستایی کلبر {شامل کارشناس تکنولوژی و گروه‌های آموزشی، کارشناس آمار و برنامه‌ریزی و بودجه، کارشناس آموزش ابتدایی و معاون آموزش و نوآوری} در سال تحصیلی ۹۲ - ۹۱ می‌باشد [۲۰] که از بین آن‌ها نمونه آماری شامل: ۴ نفر کارشناس آموزشی و ۲۰ نفر از معلمان چندپایه ابتدایی با روش نمونه‌گیری هدفمند {بر اساس سابقه خدمت و تدریس در کلاس-های چندپایه روستایی و در دسترس بودن} انتخاب گردیدند. برای تعیین حجم نمونه، از اشباع نظری داده‌ها استفاده شده است. بدین معنی که فرایند گزینش نمونه تا جایی ادامه یافت که دیگر هیچ داده جدیدی پدیدار نشد و به عبارتی داده‌ها به اشباع رسیدند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش پدیدار شناسی اسمیت^۵ استفاده شده است که شامل: ۱. تولید داده‌ها ۲. تجزیه و تحلیل داده‌ها ۳. تلفیق موردها [۲۱].

به این ترتیب که مصاحبه‌ها پس از ضبط بر روی فایل صوتی به نوشتار تبدیل شده و محقق به خواندن و بازخوانی مکرر متن هریک از مصاحبه‌ها پرداخته و سپس مضمون‌های جزئی و فرعی تعیین و نام‌گذاری شد.

کلاس‌های چند پایه^۱ در مناطق روستایی " به حد نصاب نرسیدن " تعداد دانش‌آموزان یک پایه تحصیلی است [۱۳]. هم‌چنین مکوسانا و کاپسا^۲ [۱۴] نیز عوامل جغرافیایی، عوامل سیاسی، عوامل فرهنگی، عوامل اقتصادی - اجتماعی را از دلایل تشکیل کلاس‌های چند پایه در مناطق روستایی دانسته و این عوامل را باعث دور ماندن کودکان این مناطق از درس و مدرسه می‌داند. به اعتقاد صالحی [۱۵] و وین سنت^۳ [۱۶] نیز، پراکندگی روستاها و دور بودن فاصله بین خانه و مدرسه، در تشکیل کلاس‌های چند پایه نقش دارد.

در بسیاری از مناطق کشور، به ویژه مناطق کم جمعیت و برخی روستاها، کلاس‌های چند پایه در دوره‌ی ابتدایی برگزار می‌شود که از نظر پژوهشگرانی هم‌چون رئوف ضیایی [۱۷]؛ فرجی [۱۸]؛ صالحی [۱۵]؛ عبدی [۱۹] و مکوسانا و کاپسا^۴ [۱۴] این کلاس‌ها با مشکلاتی مانند کمبود وقت، کم تجربگی معلمان، نامتناسب بودن ترکیب سنی و جنسی، نداشتن طرح درس توسط معلمان، غیبت مکرر دانش‌آموزان و معلمان، فضای نامناسب آموزشی، کمبود امکانات و وسایل کمک آموزشی، بی‌ثباتی نیروی انسانی و ... مواجه هستند.

بی‌توجهی به کلاس‌های چند پایه به دلیل احاطه الگوی نظام آموزش فعلی {که کلاس‌های درس به صورت تک پایه برگزار می‌شود} می‌باشد [۳]. با توجه به این که، از کل ۱۰۲ مدرسه ابتدایی در مناطق روستایی شهرستان کلبر، ۹۲ مدرسه روستایی به صورت چند پایه دایر هستند و با توجه به جدول شماره ۱، ۱۷۵۹ دانش‌آموز ابتدایی مناطق روستایی شهرستان کلبر، در ۱۴۶ کلاس چند پایه این مدارس تحصیل می‌کنند [۲۰]، و با مشکلاتی مواجه هستند که آشنایی با مشکلات آن‌ها، می‌تواند زمینه‌ی شناسایی و تجزیه و تحلیل درست از این مشکلات را برای مسئولان منطقه

¹. Multi-grade Classroom

². Mksana & Kapesa

³. Vincent

⁴. Mksana & Kapesa

⁵. Smith

جدول ۱. جدول آمار و اطلاعات کلاس‌های چند پایه ابتدایی مناطق روستایی کلیر، سال تحصیلی ۱۳۹۲ - ۱۳۹۱

تعداد کلاس و دانش‌آموزان چندپایه									
شش پایه		پنج پایه		چهار پایه		سه پایه		دو پایه	
دانش‌آموز	کلاس	دانش‌آموز	کلاس	دانش‌آموز	کلاس	دانش‌آموز	کلاس	دانش‌آموز	کلاس
۶۸	۶	۲۴۶	۲۳	۱۳۳	۱۵	۵۸۰	۵۵	۷۳۲	۴۷

قابلیت اطمینان داده‌های پژوهش از روش مطالعه مکرر، مقایسه داده‌ها، خلاصه‌سازی و دسته بندی اطلاعات بدون این که در داده‌ها تغییراتی ایجاد شود استفاده شده است.

یافته‌ها

یافته‌های حاصل شامل مضمون‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها بود که در ۱۰ مضمون اصلی به شرح جدول ۲ جمع آوری شد.

پس از آن، محقق با استمرار مقایسه و لحاظ کردن تفاوت‌ها و شباهت‌های مضمون‌های فرعی، مضمون‌های کلی‌تر {درون مایه‌ها} را استخراج کرده است. برای هر یک از مصاحبه‌ها، یک جدول خلاصه‌سازی تدوین شده و در نهایت از طریق تلفیق، فهرست کاملی از مضمون‌ها، استخراج شده است. جهت دستیابی به اعتبار سوالات مصاحبه از نظرات اساتید متخصص، کارشناسان و معلمانی که سال‌ها در مدارس و کلاس‌های چندپایه مناطق روستایی کلیر خدمت نموده‌اند، استفاده شده است و برای حصول اطمینان از

جدول ۲. مضمون‌های به دست آمده از مصاحبه‌ی کارشناسان و معلمان ابتدایی چند پایه مناطق روستایی شهرستان کلیر

ردیف	مضمون اصلی	مضمون‌های فرعی
۱	علت تشکیل کلاس‌های چندپایه	۱. کاهش جمعیت دانش‌آموزی
		۲. کمبود معلم
		۳. پراکندگی روستاها
		۴. مهاجرت روستاییان به شهرها
		۵. پایین آمدن میزان زاد و ولد
۲	مشکلات کلاس‌های چندپایه	۱. کمبود وقت
		۲. کمبود سرانه دانش‌آموزی
		۳. نامناسب بودن فضای آموزشی
		۴. کمبود وسایل و تجهیزات کمک آموزشی
		۵. عدم نظارت کارشناسان آموزشی
		۶. کم توجهی آموزش و پرورش به دوره ابتدایی چندپایه
		۷. تاکید بر دروس ریاضی و فارسی در مقابل کم توجهی به دروس هنر و ورزش
		۸. تعدد پایه‌ها
		۹. مشکلات مربوط به ارزشیابی در کلاس‌های چند پایه
۳	روش‌های کنترل نظم در کلاس‌های چندپایه	۱. کمک گرفتن از دانش‌آموزان پایه بالاتر
		۲. ارایه تکالیف متفاوت

۴	عوامل موثر در افزایش بازدهی کلاس‌های چندپایه	<p>۱. وضعیت دانش‌آموز {فعال بودن و...}</p> <p>۲. وضعیت معلم {داشتن علاقه، مطالعه و...}</p> <p>۳. افزایش مشارکت خانواده</p> <p>۴. رسیدگی به مشکلات معلمان چند پایه</p> <p>۵. امکانات و فضا</p> <p>۶. ترکیب پایه‌ها و گروه‌بندی</p> <p>۷. برنامه‌ریزی و تشکیل کلاس جبرانی</p>
۵	مشکلات مربوط به دانش‌آموزان چندپایه	<p>۱. دو زبانه بودن دانش‌آموزان چند پایه</p> <p>۲. مختلط بودن دانش‌آموزان چند پایه</p> <p>۳. افت تحصیلی {بیشتر} دانش‌آموزان چند پایه</p> <p>۴. ضعیف بودن بنیه علمی دانش‌آموزان چند پایه</p> <p>۵. وجود تنش بین دانش‌آموزان چند پایه</p>
۶	مشکلات مربوط به معلمان چندپایه	<p>۱. نداشتن امتیازات ویژه چند پایه</p> <p>۲. برگزار نشدن دوره‌های آموزشی ویژه چندپایه</p> <p>۳. عدم آگاهی معلمان از روش تدریس ویژه چندپایه</p> <p>۴. دانش و اطلاعات کم معلمان و تازه‌کار بودن آن‌ها</p> <p>۵. کم‌کاری معلمان چندپایه‌ی تازه‌کار</p> <p>۶. پایین بودن کیفیت آموزش معلمان چند پایه</p> <p>۷. مشکلات ناشی از ادامه تحصیل معلمان چند پایه</p> <p>۸. تاکید معلمان چند پایه بر پایه‌های اول و ششم در مقابل کم‌توجهی به سایر پایه‌ها</p>
۷	مشکلات مربوط به خانواده‌های دانش‌آموزان چند پایه	<p>۱. ارتباط کم‌تر خانواده با مدرسه</p> <p>۲. مشارکت کم‌تر خانواده در انجام تکالیف</p> <p>۳. کم‌توجهی خانواده به ادامه تحصیل دانش‌آموزان</p> <p>۴. به‌کارگیری دانش‌آموزان در امور خانه و خانواده</p>
۸	مشکلات مربوط به عدم مطابقت چند پایه‌ی در ارتباط با نظام آموزش فعلی	<p>۱. عدم مطابقت محتوا در مقایسه با زمان اختصاص یافته</p> <p>۲. تعطیلی پنج‌شنبه‌ها در ارتباط با چند پایه‌ی پایگی</p>
۹	محاسن کلاس‌های چند پایه	<p>۱. یادگیری دانش‌آموزان از همدیگر</p> <p>۲. افزایش تجربه معلمان</p> <p>۳. یادگیری آداب اجتماعی</p> <p>۴. ایجاد پیش‌زمینه برای دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر</p> <p>۵. مروری برای دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر</p>
۱۰	پیشنهادات برای کاهش مشکلات کلاس‌های چند پایه	<p>۱. تدوین کتب درسی ویژه چند پایه</p> <p>۲. در نظر گرفتن نیروی انسانی بیشتر برای چند پایه</p> <p>۳. تشکیل مجتمع آموزشی</p> <p>۴. برگزاری دوره‌های ضمن خدمت آموزشی ویژه چند پایه</p> <p>۵. برگزاری کلاس آموزش خانواده</p> <p>۶. اختصاص امتیاز مالی به معلمان چند پایه</p> <p>۷. جدا کردن پایه‌ها</p> <p>۸. استفاده از معلمان تخصصی برای پایه ششم</p>

جدول ۳. جدول سرشماری آمار جمعیت روستای حدادان سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۱

سال	جمعیت	خانوار	زاد و ولد	مهاجرت‌پذیری	مهاجرت‌دهی
۱۳۸۹	۵۴۵	۱۲۶	۳	۲	۴۳
۱۳۹۱	۴۱۵	۱۰۷	۲	۱	۸۱

مضمون ۱: علت تشکیل کلاس‌های چند پایه: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون علت تشکیل کلاس‌های چند پایه از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. براساس مصاحبه کارشناسان آموزشی، اصلی‌ترین علت تشکیل کلاس‌های چند پایه، نرسیدن به حد نصاب تراکم استانی برای تشکیل کلاس درس مستقل یعنی، در هر پایه ۴ تا ۱۹ نفر است. برای نمونه پاسخگوی ۲۱ اظهار داشته است: «جمعیت دانش‌آموزی در مناطق روستایی پایین است یعنی، به نرم و تراکم استانی که براساس آن، نوع کلاس و مدرسه مشخص می‌شود، نمی‌رسد». وین سنت^۱ [۱۶] و صمدیان [۲۲] بیان کردند: مهاجرت روستاییان به شهرها به علت نبود درآمد در روستا؛ کاهش میزان زاد و ولد در روستاها، از عوامل موثر در پایین آمدن جمعیت روستایی و در نتیجه، کاهش جمعیت دانش‌آموزی است که از علل تشکیل کلاس‌های چندپایه است. برای مثال، مقایسه سرشماری سال ۱۳۸۹ و سال ۱۳۹۱، به نقل از مرکز بهداشت و درمان روستایی شهرستان کلپیر [۲۳] در یکی از روستاهای این شهرستان {روستای حدادان}، افزایش مهاجرت روستاییان به شهرها و کاهش زاد و ولد را نشان می‌دهد.

یافته‌های این مضمون در مقایسه با برخی از یافته‌های به دست آمده در تحقیق برنزویچ و والرین^۲ همسویی دارد. بر اساس یافته‌های این تحقیق، از عوامل موثر بر گسترش کلاس‌های چندپایه عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است [۲۴].

مضمون ۴: مسایل و مشکلات مربوط به کلاس‌های چندپایه: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون

مسایل و مشکلات مربوط به کلاس‌های چند پایه از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. اکثر معلمان چند پایه و کارشناسان آموزشی معتقد هستند که عمده‌ترین مشکل کلاس‌های چند پایه ابتدایی مناطق روستایی کلپیر، مواجه شدن با کمبود وقت است. برای نمونه پاسخگوی ۲۴ اظهار داشته است: «من خودم ۱۳ سال در کلاس‌های چند پایه بودم. همیشه در این کلاس‌ها مشکل وقت داشتیم. در کل برنامه‌ریزی‌های قبلی عملی نمی‌شود». با توجه به زمان آموزشی اختصاص یافته در کلاس‌های چندپایه، موقع تدریس معلم به پایه‌های محور، دانش‌آموزان پایه‌های غیر محور، به طور عملی درگیر مسایل آموزشی نمی‌شوند و به تکالیف حاشیه‌ای مانند انجام تکالیف درسی و نقاشی کشیدن می‌پردازند که ارزش یادگیری چندانی ندارد [۱۹]. یافته‌های این مضمون در مقایسه با برخی از یافته‌های به دست آمده در تحقیق محمدی [۲۵] همسویی دارد. بر اساس یافته‌های این تحقیق، از شیوه‌های غالب در تدریس کلاس‌های چندپایه، شیوه آموزش محوری است. در این شیوه، معلم محور تدریس خود را در یک جلسه ۴۵ دقیقه‌ای برای حداکثر ۳ پایه قرار می‌دهد و پایه‌های دیگر به فعالیت‌های فرعی می‌پردازند. مثل رونویسی و نقاشی. در کلاس‌های چند پایه به علت دو زبانه بودن دانش‌آموزان، معلمان به دروس فارسی بیشتر تاکید می‌کنند و دروسی مانند ورزش و هنر مورد کم‌توجهی یا بی‌توجهی قرار می‌گیرد که با برنامه درسی پنهان مطابقت دارد [۲۶]. برای نمونه پاسخگوی ۷ اظهار داشته است: «در منطقه ما به ورزش و هنر اهمیت داده نمی‌شود. از وسایل ورزشی فقط توپ فوتبال داریم و بیشتر به دروس پایه مانند ریاضی و فارسی اهمیت می‌دهیم». با توجه به حجم کتب درسی و مدت زمانی

¹. Vincent

². Burnswic and Valerin

در فرایند کلاسی استفاده می‌شود.

مضمون ۴: عوامل موثر در افزایش بازدهی کلاس‌های چند پایه: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون عوامل موثر در افزایش بازدهی کلاس‌های چند پایه از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. به اعتقاد صمدیان [۲۲] تسلط بر موضوع درس توسط معلمان، یکی از عوامل موثر در مدیریت کلاس است. معمولاً معلمان کم‌سابقه و بی‌تجربه نگران هستند که چگونه خواهند توانست وظایف محوله خویش را به نحوی مطلوب انجام دهند. در این زمینه، پرداختن به طرح درس، ورزیدگی آن‌ها را افزایش خواهد داد [۲۹]. به اعتقاد وین سنت^۲ [۱۶]، ایان و لالی^۳ [۳۰] مشکل ترکیب‌بندی کلاس‌های چند پایه، از نظر چند، پایه و کدام پایه‌ها، از جمله محورهای است که باید مورد توجه معلم قرار گیرد. برای نمونه پاسخگوی ۱۹ اظهار داشته است: «اگر آموزش و پرورش، دوره‌ی آموزشی ارایه کند که با شیوه تدریس کلاس‌های چند پایه آشنا بشوند، از روش‌های خاص آموزشی استفاده کنند و بدانند که چگونه از عهده این کلاس‌ها برآیند، بازدهی هم زیاد خواهد بود». هم‌چنین، مشارکت خانواده‌ها نیز، موجب افزایش بازدهی کلاس‌های چند پایه می‌شود^۴ به علت مشکلات زیاد کلاس‌های چند پایه، مشارکت خانواده‌ها ضرورت بیشتری دارد^۴. پاسخگوی ۱۴ اظهار داشته است: «چون در کلاس فرصت تمرین و تکرار نداریم. نمی‌توانیم بازخوردی هم بدهیم. باید خانواده‌ها هم کمک کنند و پرسش و پاسخ کنند تا ببینند که بچه‌هایشان در چه حدی است». مشارکت خانه و مدرسه، موجب آگاهی بیش‌تر مدیران از وضعیت آموزشی، تربیتی و ... دانش‌آموزان می‌شود که در برنامه‌ریزی‌های مختلف مدرسه این داده‌ها ذی‌قیمت خواهند بود؛ به علاوه، والدین نیز از بسیاری جنبه‌های آموزشی، پرورشی و انضباطی فرزندان خود مطلع خواهند شد [۳۱]. پورتویس^۴ مطرح می‌کند که در زمینه

که معلم به امر فرایند یاددهی و تدریس در مدارس چندپایه می‌پردازد، فرصت کافی جهت بازشناسی و یادآوری مطالب آموخته شده از طریق تمرین و تکرار یا ارزشیابی‌های مستمر وجود ندارد. پاسخگوی ۱۰ اظهار داشته است: «در کلاس‌های چند پایه، آن‌طور ارزشیابی که در تک پایه به صورت مستمر وجود داشته باشد، امکان ندارد». معلمان چند پایه عقیده دارند؛ در ارزشیابی، نمره هر چند ایراداتی دارد، اما در مقایسه با ارزشیابی توصیفی^۱ که حس رقابت را از بین می‌برد و دانش‌آموزان به مرور انگیزه‌ی خود را از دست می‌دهند^۱، بهتر است.

مضمون ۳: روش‌های کنترل نظم در کلاس‌های چند پایه: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون روش‌های کنترل نظم در کلاس‌های چندپایه از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. وقتی دانش‌آموز پایه بالاتر، به دانش‌آموز پایه قبلی تدریس می‌کند، به او یاری می‌کند تا بهتر بیاموزد و دانش‌آموز خردسال به دانش‌آموز پایه بالاتر یاری می‌کند تا آموخته‌هایش را بازنمایی کند. بنابراین، گروه‌بندی بر پایه‌های تحصیل غیر یکسان در کلاس‌های چندپایه، فرصت مناسبی برای فعالیت‌های مشارکتی و پویا و نوعی مساعدت به مدیریت کلاسی را فراهم می‌نماید [۲۷]، [۲۸]. پاسخگوی ۲۰ اظهار داشته است: «چون چند پایه است، اگر دانش‌آموزی زرنگ باشد، از او کمک می‌گیرم، به او می‌گویم که به هم کلاسی‌هایت درس بده و هر کجا به مشکل برخوردی به من بگو. به طریقی تمام پایه‌ها را سرگرم می‌کنیم تا نظم و انضباط را کنترل کنیم». یافته‌های این مضمون در مقایسه با برخی از یافته‌های به دست آمده در تحقیق وین سنت^۱ [۱۶] همسویی دارد. براساس یافته‌های این تحقیق، بسیاری از معلمان، دریافته‌اند که دانش‌آموزان از دادن تکالیف و مسئولیت به آن‌ها لذت می‌برند. یکی از تدابیری که برای حاکم کردن انضباط و مدیریت کلاس، به کار برده شده است؛ انتخاب معلم یار است. یعنی از دانش‌آموزان پایه بالاتر

2. Vincent

3. Ian & Lally

4. Pourtois

1. Vincent

تداخل پیدا می‌کنند و گاه آموخته‌های پیشین، مزاحم آموختن جدید می‌شود و گاه موضوع دوم مانع آموختن یا به یادآوردن موضوع نخست می‌گردد. این حالت، زمانی رخ می‌دهد که دو موضوع یادگیری به میزان زیادی متفاوت باشند.

مضمون ۶: مشکلات معلمان چندپایه: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون مشکلات معلمان چندپایه از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. معلم حرفه‌ای در تدریس چندپایه، یک شخص کلیدی و مرجع محسوب می‌شود و این دیدگاه، که معلمان آموزش دیده برای تدریس تک پایه، بدون گذراندن دوره‌های آموزشی ویژه چندپایه، می‌توانند در کلاس‌های چندپایه تدریس کنند، غیر قابل قبول است. به ویژه که از کم‌تجربه‌ترین افراد برای اداره این کلاس‌ها استفاده می‌شود [۳۰]. به اعتقاد پراوال پروک^۱ [۳۶] معلمان باید از طریق آموزش یا دوباره‌آموزی یاد بگیرند که چگونه تدریس خود را موثرتر و موفق‌تر سازند یا از تجربیات معلمان با تجربه، بهره‌مند شوند. برای نمونه پاسخگوی ۷ اظهار داشته است: «اداره آموزش و پرورش کلاس‌های آموزشی ارابه می‌دهد. اما نه ویژه‌ی چند پایه که مفید واقع شود». آپید^۲ [۳۷] به این نتیجه دست یافته است که؛ آموزش مطالب و مفاهیم یکسان با کلاس‌های عادی، در زمان کم با حجم زیاد و کمبود امکانات، برای معلمی که معمولاً تجربه زیادی ندارد و آموزش‌های خاصی در این زمینه ندیده است؛ از دریافت حمایت‌هایی که سایر معلمان برخوردارند، محروم است؛ به منابع و مواد مرجع، آموزش‌های ضمن خدمت و مشارکت در جمع معلمان، دسترسی ندارد و ممکن است، ناچار باشد هر روز مسیری طولانی بپیماید و ... ممکن است، بسیار خسته کننده و دشوار باشد. یافته‌های این مضمون در مقایسه با برخی از یافته‌های به دست آمده در تحقیق عبدی [۱۹] همسویی دارد. بر اساس یافته‌های این تحقیق، برای معلمان چندپایه، آموزش جداگانه‌ای وجود

موفقیت تحصیلی کودکان و نوجوانان، رابطه معنی‌داری بین برخی رفتارها و نگرش‌های والدین و نتایج تحصیلی دانش‌آموزان وجود دارد [۳۲].

مضمون ۵: مشکلات دانش‌آموزان چندپایه: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون مشکلات دانش‌آموزان چندپایه از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. دانش‌آموزان چندپایه با مشکل دو زبانه‌ی مواجه هستند. برای نمونه پاسخگوی ۲۱ اظهار داشته است: «در مناطق ما که دو زبانه است، مشکلات به مراتب بیشتر است. این مشکلات در کلاس‌های پایین‌تر مثل اول و دوم خیلی زیاد است و به توجه بیشتری نیاز دارند». امید زاده [۳۳] بیان می‌کند: دانش‌آموزان دو زبانه‌ای که هنگام ورود به مدرسه با زبان مدرسه آشنایی ندارند، در جریان یادگیری، خواندن، بیان کردن، درک مطلب و ساختن مفاهیم جدید به ویژه در کلاس اول ابتدایی با مشکلاتی مواجه خواهند شد. امکان دارد، این مشکل به افت تحصیلی آن‌ها، منجر گردد. نوریه و گل محمدی [۳۴] نیز به این نتیجه دست یافتند که؛ علل افت تحصیلی دانش‌آموزان دو زبانه، آشنا نبودن دانش‌آموزان به زبان فارسی و اشکال در تفهیم و تفاهم؛ بی‌توجهی به اهمیت علم و دانش؛ ضعف جایگاه زبان فارسی و عدم توجه به دروس ادبیات فارسی چه در شهر، چه در روستا؛ نگذراندن کلاس‌های الزامی پیش دبستانی است. یافته‌های این مضمون در مقایسه با برخی از یافته‌های به دست آمده در تحقیق مردان اربط [۳۵] همسویی دارد. بر اساس یافته‌های این تحقیق، تمام دانش‌آموزان مناطق روستایی و کلاس‌های چندپایه، به محض ورود به مدرسه، خود را با زبان فارسی که زبان رسمی آموزش و پرورش است، مواجه می‌بینند. این گونه دانش‌آموزان، بدون توجه به این که تا چه حد با زبان فارسی آشنایی دارند، مجبور می‌شوند به زبان فارسی بخوانند، بنویسند، صحبت کنند و حتی مفهوم‌سازی و فکر کنند. آثار منفی ناشی از تداخل و انتقال دو زبانه‌ی را می‌توان اینگونه بیان کرد: وقتی شخص در حال یادگیری موضوع جدیدی است، عناصر مربوط به دو موضوع با هم

1. PravalPruk

2. Apide; Asia and the pacific Programmed of Education innovation for Development

ندارد. هم‌چنین، هیچ‌گونه تفاوتی بین معلمان چندپایه و تک پایه وجود ندارد. معلمان کلاس‌های چندپایه مناطق روستایی کلیبر انتظار دارند در قبال کار بیشتر، از امتیاز مادی بیش‌تری برخوردار گردند، که در حال حاضر چنین نیست. برای نمونه پاسخگوی ۷ اظهار داشته است: «معلم کلاس چند پایه باید از نظر مالی دغدغه‌ای نداشته باشد تا بتواند برای رسیدن به نتیجه بهتر تلاش کند. در واقع پله‌ها را از پایین به بالا می‌رویم، باید از نیازهای اولیه تامین شود تا بتواند به نیازهای بعدی فکر کند».

مضمون ۷: مشکلات مربوط به خانواده: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون مشکلات مربوط به خانواده از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. امروزه، آموزش‌های ناکافی کلاس‌های چندپایه، به دلیل مواجه شدن با کمبود وقت و سنگینی حجم کار معلمان چندپایه، تراکم پایه‌ها، شلوغی و سر و صدای زیاد در این کلاس‌ها که، حواس دانش‌آموزان را پرت می‌کند؛ ایجاب می‌کند خانواده‌ها، نقش مکمل را برای دانش‌آموزان ایفا کنند. پاسخگوی ۱ اظهار داشته است: «ارتباط والدین با مدرسه خیلی کم‌تر است. من چند سال است که در مدرسه هستم، هیچ والدینی نمی‌آید. گاهی اوقات نامه هم می‌نویسیم نمی‌آیند». لارنت^۱ مطرح می‌کند که بیشتر والدین علاقه‌مندند آموزشی دریافت دارند، تا بتوانند به‌طور موثری بر تکالیف درسی فرزندان خود و بر جریان تحصیل وی نظارت داشته باشند [۳۲]. یافته‌های این مضمون در مقایسه با برخی از یافته‌های به دست آمده در تحقیق عبدی [۱۹] و آهنگرانی [۳۸] همسویی دارد. اهمیت رسیدگی به دانش‌آموزان در تثبیت یادگیری بر همه روشن است و خانواده‌ها به عنوان مدرسه دوم عمل می‌نمایند، اما در مناطق روستایی، اهمیت زیادی داده نمی‌شود. به علت بی‌سوادی و کم‌سوادی والدین در خانه، تمرین و تکرار دروس تدریس شده خیلی کم انجام می‌گیرد. این امر باعث فراموشی و عدم تثبیت یادگیری می‌گردد یا کیفیت یادگیری‌ها پایین است.

مضمون ۸: مشکلات مربوط به عدم مطابقت چندپایگی با ساختار نظام آموزش فعلی: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون مشکلات مربوط به عدم مطابقت چندپایگی با ساختار نظام آموزش فعلی از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. بر اساس مصاحبه معلمان چندپایه و کارشناسان، محتوای کتاب‌های درسی در این کلاس‌ها، به دلیل مواجه شدن با کمبود وقت آموزشی، با زمان اختصاص یافته مطابقت نمی‌کند. برای نمونه پاسخگوی ۲۳ اظهار داشته است: «حجم کتب درسی برای دوره چند پایه بیشتر است. معلمان نیز از این بابت ابراز ناخرسندی می‌کنند. فکر می‌کنم در مرحله‌ی تولید محتوای آموزشی، در مورد وجود کلاس‌های چند پایه کمی غفلت شده است». به اعتقاد فرجی [۱۸] تعطیلی پنج‌شنبه‌ها در کلاس‌های چند پایه بر مشکلات این کلاس‌ها می‌افزاید. پاسخگوی ۱۶ اظهار داشته است: «تعطیلی پنج‌شنبه‌ها برای دانش‌آموز خوب نیست. چون دو روز که پشت سر هم تعطیل می‌شود، از درس و مدرسه فاصله می‌گیرد». باید توجه داشت؛ تعداد ساعات واقعی که به امر آموزش اختصاص داده می‌شود، ممکن است با آن چه که بر روی کاغذ می‌آید، متفاوت باشد. دانش‌آموزان، شماری از روزهای سال تحصیلی را، به دلیل تعطیلات عمومی و غیبت معلمان مانند، غیبت برای شرکت در کلاس‌های ضمن خدمت و غیره تعطیل می‌شوند. بنابراین، تعداد روزهای واقعی تحصیل، به مراتب کم‌تر خواهد بود.

مضمون ۹: محاسن کلاس‌های چندپایه: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون محاسن کلاس‌های چندپایه از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. آموزش چندپایه‌ای، فرصتی را فراهم می‌کند تا دانش‌آموزان پایه‌ی پایین‌تر از دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر و بالعکس، که هر یک سطوح سنی متفاوت و توانایی‌های گوناگون دارند، بتوانند از هم‌دیگر کمک بگیرند و از اطلاعات هم‌دیگر استفاده کنند؛ یا با راهنمایی معلم، از دانش‌آموز پایه بالاتر در فرایند تدریس و یادگیری کمک گرفته شود که با رویکرد

^۱. Laurnet

درسی گله‌مند هستند. پاسخگوی ۲۱ اظهار داشته است: «حجم کتب درسی برای تک پایه تعریف شده است که چند پایه‌ها هم، همان را می‌خوانند. باید کتب ویژه برای کلاس‌های چند پایه تدوین شود و مباحث مهم و ضروری برای این کلاس‌ها، اولویت بندی شود». براساس سیاست آموزش و پرورش، برای سازماندهی منابع انسانی از طریق حداقل دانش‌آموزان برای فعالیت مدارس، سقف، تفکیک، کلاس و تراکم، به علت پایین بودن تراکم دانش‌آموزی در برخی روستاها و چند پایه بودن، مدارس بعضی از روستاها منحل شده و به صورت تجمیع درآمدند. پاسخگوی ۱۹ اظهار داشته است: «به نظر من، اگر روستاهای هم جوار را در یک کلاس به صورت تک پایه جمع کنند تا هر کلاس با هم سطح و هم سن و سال خود با هم باشد، بهتر خواهد بود». یافته‌های این مضمون با برخی از یافته‌های ده بندی [۴] همسویی دارد. براساس یافته‌های این تحقیق، مدارس تجمیع شده، از ادغام مدارس چند پایه‌ی چند روستا که تبدیل به مدارس تک پایه در یک روستای هم جوار و مرکزی دارای امکانات و منابع بیشتر است، تشکیل می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

به منظور آماده سازی افراد جامعه و تجهیز آن‌ها به دانش و مهارت، راهی جز آموزش و تربیت وجود ندارد. لذا هر کشوری ناگزیر از داشتن یک نظام آموزشی پویا و فعال می‌باشد. نظام آموزشی مسئولیت سنگینی در قبال آموزش افراد دارد تا با به کارگیری منابع مالی و نیروی انسانی، رشد و توسعه توانایی‌های دانش‌آموزان را فراهم نماید و موجب پرورش کارآمد و خلاق افراد جامعه شود. آموزش چند پایه نیز که همه کشورها از کم‌تر توسعه یافته تا توسعه یافته آن را تجربه می‌کنند، در کشور ایران هم آموزش چند پایه به عنوان بخشی از سیستم آموزشی آن است. برابر آمار اعلام شده‌ی اداره آموزش و پرورش روستایی شهرستان کلبر، حدود ۳۸۲۶ دانش‌آموز در مدارس ابتدایی تحصیل

روان‌شناسی سازنده‌گرایی مطابقت دارد. سازنده‌گرایان، بر فعال بودن دانش‌آموزان در فرایند یادگیری و نقش هدایت‌گری معلمان تاکید دارند [۳۹]. برای نمونه پاسخگوی ۶ اظهار داشته است: «دانش‌آموزان پایه‌ی بالاتر می‌توانند موقع تدریس به پایه‌ی پایین‌تر کمبودها و اشکالات خود را رفع کنند و هم‌چنین به آن‌ها در رفع اشکالات درسی کمک کنند». توماس^۱ [۴۰] نیز، عقیده دارد؛ کمک گرفتن از دانش‌آموزان به عنوان همکار معلم یا مشارکت در یادگیری، به آن‌ها کمک می‌کند تا رفتارهای خودراهری را رشد و توسعه دهند. یافته‌های این مضمون با برخی از یافته‌های ده بندی [۴] و کیایی [۱۳] همسویی دارد. در کلاس‌های چند پایه، برای دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر، فرصت‌هایی فراهم می‌شود تا با درس دادن به دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر، نقش معلم را ایفا کنند. تدریس دانش‌آموز پایه‌های بالاتر به دانش‌آموز پایه‌های پایین‌تر باعث بالا رفتن عزت نفس دانش‌آموز می‌شود.

مضمون ۱۰: پیشنهادات برای کاهش مشکلات کلاس‌های چندپایه: هم‌چنان‌که در جدول ۲ آمده است، مضمون پیشنهادات برای کاهش مشکلات کلاس‌های چندپایه از مضمون‌های فرعی تشکیل شده است. به اعتقاد مهر محمدی [۴۱] معلمان در میان دست‌اندرکاران نظام آموزشی، بیشترین سهم و مسئولیت را در تحقق اهداف آموزشی و پرورشی دارند، چون به طور مستقیم در فرایند یاددهی - یادگیری در کلاس درس درگیرند. این در حالی است که در مدارس چندپایه، در مواردی برای یک کلاس شش پایه هم، یک معلم در نظر گرفته شده است. پاسخگوی ۲۰ اظهار داشته است: «در صورت امکان تعداد پایه‌ها در یک کلاس را کم کنند. حداقل در هر کلاس، دو پایه باشد». به اعتقاد محمدیان [۴۲] با توجه به این که کتاب درسی معتبرترین، مستندترین و محکم‌ترین سند علمی و آموزشی برای معلمان است. در کلاس‌های چند پایه، معلمان به علت کمبود وقت و سنگینی حجم کار، از حجم زیاد کتب

^۱. Thomas

می‌کنند. از این تعداد، ۱۷۵۹ دانش‌آموز در کلاس‌های چند پایه ابتدایی روستایی به تحصیل می‌پردازند. دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه را، دانش‌آموزان روستایی که تعدادشان به حد نصاب کلاس درس مستقل نمی‌رسد، تشکیل می‌دهند. یافته‌های این پژوهش، نشان می‌دهد؛ این کلاس‌ها با وضعیت فعلی نظام آموزشی ایران {تک پایه} تناسب چندانی ندارد و برگزاری کلاس‌های آموزشی به صورت چند پایه از سر ناچاری است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، وضعیت کلاس‌های چند پایه را می‌توان در دو مولفه بیان کرد: ۱. چالش‌ها ۲. فرصت‌ها

چالش‌ها، همان مشکلات کلاس‌های چند پایه، مشکلات مربوط به معلمان، دانش‌آموزان و مشکلات مربوط به خانواده‌ها است. مشکلاتی مانند کمبود وقت آموزشی؛ کمبود سرانه؛ کمبود امکانات و وسایل کمک آموزشی؛ عدم نظارت کارشناسان و ... که کلاس‌های چند پایه با آن‌ها مواجه است. در مورد مشکلات مربوط به دانش‌آموزان، بیش‌تر معلمان و کارشناسان معتقدند که کیفیت یادگیری دانش‌آموزان این کلاس‌ها به دلایلی از قبیل: مختلط بودن؛ دو زبانه بودن پایین است. در مورد مشکلات مربوط به معلمان چند پایه، معلمان و کارشناسان عقیده دارند که معلمان چند پایه کم‌ترین آموزش‌ها را دیده‌اند؛ امتیاز ویژه‌ای نسبت به سایر معلمان ندارند. کم‌توجهی و ارتباط کم‌تر والدین با مدرسه نیز، بر مشکلات این کلاس‌ها می‌افزاید. در کنار این چالش‌ها، کلاس‌های چند پایه محاسنی دارد که به عنوان فرصت‌ها مطرح می‌شود. براساس یافته‌های به دست آمده، این کلاس‌ها برای معلمان محاسنی از قبیل: کسب تجربه، افزایش توانایی حرفه‌ای و برای دانش‌آموزان استفاده کردن از اطلاعات یکدیگر؛ یادگیری آداب اجتماعی را به دنبال دارد. این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز مواجه بود از قبیل: منابع و تحقیقات انجام گرفته و در دسترس بسیار کم بود؛ به دلیل محدود بودن جامعه آماری به کارشناسان و معلمان چند پایه شهرستان کلیبر، قابلیت تعمیم آن به موارد مشابه، قابل

تامل است؛ ابزارگردآوری اطلاعات در این تحقیق، فقط مصاحبه‌های نیمه سازمان یافته بوده است؛ برخی از معلمان چند پایه در مرحله مصاحبه همکاری نمی‌کردند. با توجه به یافته‌های پژوهش، برای کاهش مشکلات کلاس‌های چند پایه مناطق روستایی کلیبر پیشنهاد می‌شود: برای مدارس چند پایه، تجهیزات و وسایل کمک آموزشی را بدون توجه به سقف دانش‌آموزی و کلاس اختصاص دهند؛ برای معلمان چند پایه، دوره‌های ضمن خدمت آموزشی ویژه چند پایه برگزار شود؛ نظارت مدیران مجتمع از مسایل و مشکلات کلاس‌های چند پایه افزایش یافته و آن را به مسئولان ذیربط انعکاس دهند؛ دوره‌های آمادگی برای دانش‌آموزان پیش از دبستان جهت آشنایی با حروف الفبا و گفتار زبان فارسی برگزار شود؛ امتیاز مالی بیشتری برای معلمان چند پایه اختصاص دهند؛ برای کلاس‌های چندپایه، حداقل امکان از نیروهای بومی استفاده شود؛ برای فرهنگ‌سازی و آگاه کردن والدین از تاثیر مشارکت آن‌ها با مدرسه و تحصیل دانش‌آموزان چند پایه جلسات آموزشی برای خانواده‌ها برگزار شود؛ برای اینکه دانش‌آموزان چند پایه بتوانند مانند دانش‌آموزان تک پایه به موقع کتاب درسی را تمام کنند، مدارس باید پنج‌شنبه‌ها هم دایر شود یا مدت زمان آموزش با توجه به نیازهای هر پایه تحصیلی افزایش یابد؛ برای پایه ششم که سطح و حجم کتاب‌هایشان زیاد و سنگین است، معلم جداگانه در نظر گرفته شود؛ برای پایه اول چون پایه‌ی مبنا است، معلم جداگانه اختصاص دهند حتی اگر تعداد دانش‌آموز یک نفر باشد؛ کتب درسی ویژه چندپایه {با حجم کم‌تر نسبت به تک پایه} تدوین شود؛ در حد وسط روستاهای نزدیک به هم مجتمع آموزشی تشکیل داده و هر پایه در یک کلاس تشکیل شود. هم‌چنین تجربه‌های والدین و دانش‌آموزان چند پایه بررسی شود؛ جهت ارتقای کیفی آموزش و پرورش کلاس‌های چندپایه، مطالعه تطبیقی در این زمینه انجام شود. با توجه به وسعت گستردگی دوره ابتدایی کلیبر، به ویژه در مناطق روستایی، افزایش کلاس‌های چند پایه

۸. محمدی، کیومرث (۱۳۷۶)، بررسی مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تحت تدریس معلمان چندپایه و تک پایه بابل، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری.

۹. صمدیان، صمد (۱۳۸۵)؛ شیوه اداره و تدریس در کلاس‌های چند پایه؛ تبریز: مولف.

۱۰. عزیزی، نعمت‌اله و حسین پناهی، خلیل (۱۳۹۲)؛ «مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه دوم ابتدایی کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان مدارس عادی در مهارت‌های زبان فارسی»؛ دوفصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش‌های آموزش و یادگیری (دانشور رفتار)؛ دانشگاه شاهد، سال بیستم، دوره جدید شماره ۳، صص ۱۹۴ - ۱۷۹.

11. Naylor, CH. (2000). Split – Grade And Multi – age Classes: A Review of the Research. DC: Hyper link
“<http://www.bctf.bc.ca/ResearchReports/oooio2>”.

12. Veenman, S. (1995). Cognitive and Non Cognitive Effect of Multi – Age Classes. Best Evidence Synthesis. Review of Educational Research. 65 (4).

۱۳. کیایی، فاطمه (۱۳۸۲)؛ «درآمدی بر چگونگی کلاس‌های چند پایه»؛ مجله رشد معلم، شماره ۱۸۰، صص ۲۸-۲۶.

۱۴. مکوسانا، کنعان و کاپیسا، ماری جویس (۱۳۸۶). خودآموز تدریس چند پایه، ترجمه محرم آقازاده. تهران: آبیژ.

۱۵. صالحی، ذاکر (۱۳۸۰)؛ مقایسه کارایی و بازدهی معلمان و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان در کلاس‌های چند پایه و تک پایه، گزارش طرح تحقیقی، سازمان آموزش و پرورش آذربایجان شرقی.

16. Vincent, S. (1999). The Multi-grade Classroom: A Resource Hand book for Small, Rural Schools. Review of the Research on Multi-grade Instruction. Northwest Regional Education Laboratory. 101. S. W. Main Street, Suite 500. Portland, Oregon 97204.

اجتناب‌ناپذیر است. بنابراین، بهبود آموزش این کلاس‌ها و به دنبال آن، این اطمینان خاطر که تعداد زیادی از دانش‌آموزان بتوانند با آموختن مطالب آموزشی، دوره ابتدایی را به پایان ببرند، در پرتو چنین تحقیقاتی عملی می‌گردد؛ آنچه مهم است طبقه بندی مشکلات کلاس‌های چند پایه و تلاش در جهت حل آن‌هاست که بدین وسیله با وضعیت فعلی بتوان کمکی به فرایند آموزش و اجرای برنامه درسی {یاددهی و یادگیری} این کلاس‌ها نمود.

منابع

۱. علاقه بند، علی (۱۳۷۲)؛ جامعه شناسی آموزش و پرورش؛ تهران: بعثت.

۲. جواهری، منوچهر (۱۳۷۹)؛ مدیریت تحول؛ تهران: دفتر همکاری‌های علمی بین المللی وزارت آموزش و پرورش.

۳. آقازاده، محرم و فضلی، رخساره (۱۳۸۹)؛ راهنمای آموزش در کلاس‌های درس چندپایه؛ تهران: آبیژ.

۴. ده بندی، زینب (۱۳۸۹)؛ مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تجمیع شده و کلاس‌های چندپایه‌ی دوره ابتدایی استان مازندران و ارایه راهکارهای مناسب به مسئولان ذیربط، گزارش طرح تحقیقی، آموزش و پرورش مازندران.

۵. شکوهی، غلامحسین (۱۳۸۵)؛ تعلیم و تربیت و مراحل آن؛ مشهد: به نشر.

۶. صافی، احمد (۱۳۷۹)؛ سازمان قوانین آموزش و پرورش؛ تهران: بعثت.

۷. اسدی، پری (۱۳۸۰)؛ بررسی مشکلات روش‌های موجود تدریس و کلاس‌های چندپایه و ارایه روش‌های مناسب‌تر تدریس در کلاس‌های چندپایه در شهرستان گلپایگان، گزارش طرح تحقیقی، سازمان آموزش و پرورش اصفهان.

۱۷. رئوف ضیایی، رضا (۱۳۶۹): برنامه ریزی، تدریس و اداره کلاس‌های چندپایه؛ تهران: مرکز تربیت معلم.
۱۸. فرجی، علی (۱۳۷۹): بررسی کیفیت آموزشی کلاس‌های چند پایه دوره ابتدایی، گزارش طرح تحقیقی، سازمان آموزش و پرورش آذربایجان شرقی.
۱۹. عبدی، حسن (۱۳۸۳): بررسی مشکلات آموزشی کلاس‌های چند پایه، گزارش طرح تحقیقی، سازمان آموزش و پرورش آذربایجان شرقی.
۲۰. اداره کل آموزش و پرورش شهرستان کلبر (۱۳۹۱)، آمار و اطلاعات کلاس‌های چند پایه مناطق روستایی کلبر، معاونت سازماندهی آموزش ابتدایی مناطق روستایی شهرستان کلبر.
۲۱. احدی ارسون، کبری (۱۳۹۱): مطالعه تجربیات دبیران دوره متوسطه شهر تبریز از ارزشیابی مستمر در سال تحصیلی ۹۱ - ۹۰، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی؛ دانشگاه تبریز.
۲۲. صمدیان، صمد (۱۳۸۷): مقایسه وضعیت آموزشی کلاس‌های چند پایه با کلاس‌های تک پایه، گزارش طرح تحقیقی، سازمان آموزش و پرورش آذربایجان شرقی.
۲۳. اداره کل بهداشت و درمان شهرستان کلبر (۱۳۹۲): آمار و اطلاعات جمعیت روستای حدادان، مرکز بهداشت و درمان روستای حدادان.
24. Burnswic, C. and Valerin, D. (2000). Multi-grade classrooms in Asia and pacific. Bankok: UNESCO.
۲۵. محمدی، ربابه (۱۳۷۹): بررسی شیوه‌های موجود تدریس در کلاس‌های چند پایه، گزارش طرح تحقیقی، سازمان آموزش و پرورش آذربایجان شرقی.
۲۶. مهر محمدی، محمود (۱۳۸۹): برنامه درسی، نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم اندازها؛ تهران: سمت.
27. Burns, R. B. and D. A. Mason. (1998). Class formation and composition in elementary schools. American Educational Research Journal 35 (4): pp: 739-772.
28. Burns, R. B. and D. A. Mason. (2002). Class composition and student achievement in elementary Schools. American Educational Research Journal 39 (1): pp: 33 - 207.
۲۹. قورچیان، نادر قلی (۱۳۷۹): جزئیات روش‌های تدریس؛ تهران: انتشارات فراشناختی اندیشه.
۳۰. ایان، برج و لالی، مایک (۱۳۷۹). تدریس چندپایه در مدارس ابتدایی، ترجمه پریش جعفری. تهران: دفتر همکاری‌های بین المللی آموزش و پرورش.
۳۱. سبحانی‌نژاد، مهدی و یوزباشی، علیرضا (۱۳۹۲): «بررسی موانع خانوادگی مشارکت اولیای دانش‌آموزان در امور مدارس متوسطه شهر اصفهان؛ دوفصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش‌های آموزش و یادگیری (دانشور رفتار): سال بیستم، دوره جدید شماره ۳، صص ۳۷۸ - ۳۶۱.
۳۲. سعادت‌مند، زهره (۱۳۹۱): «مشارکت خانواده در برنامه‌های آموزشی و تربیتی مدارس»؛ نشریه پیوند، شماره ۳۹۷، صص ۳۲ - ۲۸.
۳۳. امیدزاده، علی (۱۳۷۵): بررسی مسایل و مشکلات کلاس‌های چند پایه روستاهای تابعه ناحیه یک زنجان، گزارش طرح تحقیقی، سازمان آموزش و پرورش زنجان.
۳۴. نوریه، محمدرضا و گل محمدی، منصور (۱۳۷۷): ابعاد دو زبانی در همدان، پژوهشکده آموزش و پرورش همدان.
۳۵. مردان اربط، فاطمه (۱۳۹۲): مطالعه تجربیات والدین از مشارکت در اجرای برنامه درسی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۹۲-۹۱؛ پایان نامه دوره کارشناسی ارشد؛ دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی؛ دانشگاه تبریز.

36. Pravalpruk, Kowit. (1995). partnerships in teacher development for new Asia. Report of An international conference, Unesco. pp: 111- 141.
37. Apeid. (1988). Multiple Class Teaching in primary Schools: A Methodological Guide. Bangkok. DC: Unesco Principal Regional Office for Asia and the Pacific.
۳۸. آهنگرانی، علی (۱۳۷۶)؛ بررسی تاثیر آموزش مشارکت اولیا بر رشد اجتماعی و پیشرفت تحصیلی فرزندان؛ گزارش طرح تحقیقی؛ سازمان آموزش و پرورش تهران.
۳۹. سیف، علی اکبر (۱۳۸۷)؛ روان شناسی پرورشی نوین؛ تهران: نشر دوران.
40. Thomas, W. John. (1993). Promoting independent learning in middle grades: the of instructional support practices. The elementary school journal. 93, 5. pp: 575 – 591.
۴۱. مهر محمدی، محمود (۱۳۷۹)؛ جستارهایی در پژوهش قلمرو آموزش و پرورش؛ تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
۴۲. محمدیان، محی الدین (۱۳۹۱)؛ شاخص، معیار و مبنای تولید محتوای آموزشی، برنامه درسی ملی است؛ نشریه رشد آموزش ابتدایی؛ دوره شانزدهم؛ شماره پی در پی ۱۲۶؛ صص ۹ – ۸.